

90-luku tässä ja NYT!

Tuskin koskaan on sarjakuvaa riepoteltu niin vauhdikkaasti kuin 90-luvulla. Jos kohta kuluva vuosikymmen tultaneen muistamaan suomalaisen, albumimittaisen sarjakuvan läpimurrosta, on todellisuuksia monia; niin meillä, kuin muualla. 90-luvulle mahtuu myös konkursseja ja inhimillistä draamaa enemmän kuin kyllähti. Samalla kun sarjakuva otti aimo harppauksen kohti asemaa perinteisen kirjan vakavasti otettavana vaihtoehtona, vaihtui kustantajien sukupolvi ja aiemmin niin tärkeä lehtiformaatti joutui kriisiin. Mitä siis tapahtui?

Kivi Larmola ja Ville Hänninen

NET LEHDET

Sanoma- ja aikakauslehdissä sarjakuva laajentaa asemaansa asteittain. Helsingin Sanomat päättää ottaa sivuilleen vaihtuvan kotimaisen päivittäisstripin ja Ilta-Sanomien yllätyskuvan kotimaisuusaste nousee. Kuukauden kotimainen säilyttää paikkansa; lähes jokainen suomalainen sarjakuvantekijä tekee sitä. Nyt-liitteen Naisen kanssa ja Julia Vuoren Sika rikkovat rajaa sarjakuvan ja kuvitustaiteen välillä samalla tavoin, kuin Tiina Pystysen kirjat. Tarmo Koivisto lopettaa Mämmilän teon Kuukausiliitteeseen ja alkaa työstää Esa Keron kanssa Tää kaupunki -sarjakuvanovelleja. Ensimmäistä kertaa Suomen myydyin strippi on kotimainen: Ilkka Heilän B. Virtanen. Kalletuotannon lopettaessa sen syndikoimat sarjat siirtyvät Laaki-sarjoille, se toinen kotimainen syndikaatti Hard&Pet lanseeraa lehtien välissä ilmestyvän Parasiitti-sarjakuvaliitteen. Naarassarjat-lehti toi kentälle suuren joukon naispuolisia sarjakuvantekijöitä, joista jotkut jatkoivat ammattilaisiksiin.

ALBUMEISTA JA MUISTA

Sarjakuvalehdet menettävät asemansa sarjakuvan julkaisukanavana, jopa Egmontin Marvel-lehdet ovat kriisissä. Helsinki Median Jukka Heiskanen ja Riku Perälä pitävätkin yhtenä tärkeänä 90-luvun saavutuksena, ettei

Aku Ankan levikki ole sanottavasti laskenut. Muita heille tärkeitä saavutuksia ovat Don Rosa -ilmiö, Aku Ankan Juhlasarjat ja 50-luvun Ankojen näköpainokset. Samaan aikaan sarjakuvalbumien kustannustoiminta siirtyy perinteisiltä albumikustantamoilta - Otavalta, WSOY:ltä ja Weilin+Göösiltä - Likelle ja Jalavalle sekä uudelle Valiosarjat/Sarjamafia/Arktinen Banaani -kolminaisuudelle. Samoin kotimaisen ja käännössarjakuvan julkaisuosuudet vaihtavat paikkaa. Otava aloittaa Hard&Pet -artisteihin keskittyvän Sarjakuvastin-antologiasarjan. Uudet sarjakuvantekijät tulevat muutenkin vuosi vuodelta valmiimpina esiin, pienlehtiveraani Suuren Kurpitsan muuttuessa albumimuotoiseksi se saa oitis rinnalleen UBUn ja NAPAn. WSOY julkaisee komeana pakettina kaikki Tove ja Lars Janssonin Muumi-sarjakuvat.

Liken toimitusjohtaja Hannu Paloviita nimeää 90-luvun merkkitaapauksikseen Ralf Königin ("siinä oli yleisölle asennekasvatusta enemmän kuin kaikilla sosiaaliministeriötoimilla yhteensä"), kirjallisen sarjakuvan kuten Mooren & Campbellin Helvetistä tulon ("yleensäkin sarjakuvakerronnan parhaimmisto tuntuu siirtyvän isoihin, pitkiin albumeihin ja silloin sarjakuvasta tulee vakavasti otettava juttu, verrattavissa perinteisiin romaaneihin"). Omiksi suosikeikseen 90-luvulta Paloviita nimeää Co-seyn Matka Italiaan -albumit ja Terry Mooren Muukalaisia paratiisissa -sarjan: "Ne on tällaisia selkeitä draamoja, realistisesti piirrettyjä mutta uskollisia sille, miten asiat oikeasti pään sisällä tapahtuvat."

Kyllä kaikki olisi ihan toisin ilman Hard&Petiä, sanoo Jalavan Päivi Heininen mietittyään hetken 90-luvun rajapyykkejä. Henkilökohtaisiksi suosikeikseen hän nimeää Katja Tukiaisen, Ilkka U. Pesämaan ("mä oon niin tyhmä, että mä luulen, että se muka on sarjakuvaa...") ja ulkomailta Daniel Clowesin Ghost Worldin. "Ja tietysti jos mietin, mikä on meidän kustantamon hienoin saavutus, niin se on Krazy Kat -albumien suomentaminen. Nyt tuli taas

©AMOK

uusi.”

90-luvulla tapahtui ensi kertaa niin, että kääntämätön sarjakuva söi käännössarjakuvan markkinat. Jalavan Sandman oli tästä hyvä esimerkki, ja siksi esimerkiksi Liken julkaisemat Frank Millerin sarjat pitää julkaista viimeistään samanaikaisesti ulkomaisen albumiversion kanssa. Ilta-Sanomien Juhani Tolvanen ihmettelee, miksei japanilainen sarjakuva, manga, ole lyönyt Suomessa läpi, kun se kaikkialla muualla muodostaa huomattavan osan tarjonnasta. Like tosin yrittää Akiran kanssa - ainoana suomalaisena kustantajana. Samoin hän kummastelee, ettei sarjakuvaoriginaaleille ole markkinoita; vaikkapa Robert Crumb ansaitsee huomattavasti paremmin luonnoskirjoillaan kuin painetuilla julkaisuillaan. Omiksi

JUDGE DREDD © 2000AD

90-luvun suosikeikseen hän nimeää Avriilin sekä Dupuy & Berberianin, Sarjakuvastin-antologiasarjan sekä Sarjakuva, rakastettuni -antologian: “Siinä kyllä palautui usko sarjakuvaan välineenä, ihan 110-prosenttisesti.”

Albumimuotoisen sarjakuvan toinen suuri muutos (kotimaisen ja ulkomaisen sarjakuvan paikanvaihdon ohella) on ollut painosten vaihtuminen nimikkeisiin. Aiemmin myynti jakautui harvempien nimikkeiden kesken, eli painokset olivat suurempia; nyt vaikkapa Judge Dredd myy “hyvin” 1600 kappaleen painoksellaan. Silti kokonaisyhteistyö säily ennallaan, ellei jopa kasva. Onkin odotettavissa, että tulevaisuudessa sikiää kokonainen sarjakuvasukupolvi ilman pakollisia yhteisiä lukukokemuksia - aivan kuten nyt uraansa aloittelevat sarjakuvantekijät ovat ensimmäisiä, jotka saattavat päästä alkuun ilman suomalaisen sarjakuvan Grand Old Manin, Joonaksen neuvoja ja opetuksia.

90-luvun merkittävin kansainväli-

nen läpimurto on eittämättä Calvin&Hobbes. Lassi ja Leevi -piraatitipaidat ovat katukuvassa jokapäiväinen näky, ja harva tietää Bill Wattersonin ankarasta kampanjoinnista sanomalehtisarjakuvan oikeuksien puolesta ja oheistuotteita vastaan. Suomalaista sarjakuvaa ei ulkomailla edelleenkään nähdä, poikkeuksina kenties kulttitekijät Pentti Otsamo, Matti Hagelberg ja Kati Kovács ja veteraanit Harri “Wallu” Vaalio, Timo Kokkila ja Kari T. Leppänen (jolta 90-luvulla on viimein julkaistu parikin albumia). Kuitenkin 90-luvun merkittävin Puupää-hattu myönnetään uransa ulkomailla luoneelle suomalaispiirtäjälle, Touko “Tom of Finland” Laaksoselle, 1990.

PILEITÄ JA PALKINTOJA

Muita 90-luvun puupäitä ovat pienlehtiveteraani Kivi Larmola, '91; Runtelin-sarjakuvan luoja ja edellisen puupään suuret suosikit Jyrki “Jykä” Paavola ja Risto “Rike” Nurisalo, '92; omaleimainen ja rakastettu kuvataiteilija Riitta Uusitalo, '93; tuottelias käsikirjoittaja Pauli Kallio, jonka tarinoita useimmat nousevan polven parhaimmat ovat toteuttaneet, '94; maailmalla kenties arvostetuin nuori sarjakuvantekijä Pentti Otsamo, '95; vanhat veteraanit Egon Meuronen ja Olavi Vikainen, '96; tinnimättömän omintakeinen Matti Hagelberg, jonka taiteen persoonallinen ulkoasu useinkin jättää varjoonsa tarinoiden terävän älyn, '97; ja tätä kirjoittaessa uusimmat, vuoden 1998 puupäät, Pauli Heikkilä ja Markku Paretskoi, Pahkasika-lehden Vanhat herrat -klassikon luoja.

© JOEL MELASNIEMI

© MATTI HAGELBERG

Suomen Sarjakuvaseuran toiminta jakautuukin koko lailla tarkasti kolmeen osa-alueeseen: Puupää-hattuihin, Sarjainfo-lehteen ja Helsingin sarjakuvafestivaaleihin. Festivaaleilla vierailivat 90-luvulla monet merkittävät ulkomai-

© EYEBALL/ TAINA VARRRI

set sarjakuvantekijät Carl Barksista ja Will Eisneristä Jose Muñoziin, Carlos Sampayo ja Julie Doucet'iin. Kuitenkin, kuten festivaalivastaava Reija Nieminen sanoo: “Ei festareita voi jättää vain kuuluisien vieraiden varaan, vaan aina pitää yrittää kehittää tapahtumaa ja ohjelmaa monipuolisemmaksi.” Helsingin sarjakuvafestivaali onkin luonteeltaan täysin erilainen kuin pienemmän ja valikoidumman yleisön lemmikki, Kemin sarjakuvapäivät siihen liittyvine Kemin valtakunnallisine sarjakuvakilpailuineen.

Kemissä palkitut ovat hyvä katsaus tuntemattomampiin tekijöihin. 90-luvun pääpalkinnot saivat Tommi Hänninen, Pentti Nuortimo & Sari Luhtanen, Ville Pirinen, Joel Melasniemi, Marko Leinonen, Kimmo Niiranen ja kahtena viime vuonna Petteri Tikkanen. Varsinaisia palkintoja tärkeämpiä ovat kuitenkin kilpailutöistä kootut albumit, joista useinkin löytää kulloisenkin hetken mielenkiintoisimmat artistit. Ja tietysti palkittujen kutsuminen Kemiin, jossa he festivaalien intiimistä ilmapiiristä johtuen saavat rauhassa tutustua

© SCOTT MCCLLOUD

ulkomaisiin vieraisiin, joita onkin riittänyt Robert Crumbista ja Neil Gaimanista Jeff Smithiin ja Miguelanxo Pradoon.

90-luvun poikkeuksellisia tapahtu-

mia Kemin sarjakuvapäivien festivaali-johtaja Heikki Porkola muistaa mm. seuraavia: Saattue Murmankiin - Kemin 9 1/2. kansainväliset sarjakuvapäivät Murmanskissa syksyllä '90, kulttuurikeskuksen tulipalo '94, joka oli tuhotta Carl Barksin arvokkaat litografiat ja Suomalaisen sarjakuvanäyttely avajaiset Arkangelissa '94, jonka kohokohtina olivat Sarjakuvakeskuksen puheenjohtaja Hannu Sainion pieksäminen ja Aeroflotin lentolakko. Tavallisempia kohokohtia vuosikymmeneen mahtui enemmänkin.

TIEDETTÄ JA RAAKAA RAHAA

Vuonna 1990 saadaan Suomeen ensimmäinen sarjakuva-läänintaiteilija, Ilmajoen Hannu Peltoniemi. Seuraavana vuonna myönnetään taiteilijaeläkkeet Joonakselle ja Usko Laukkaselle; muutenkin sarjakuva saavuttaa apurahakelpoisen statuksen 90-luvun mitaan. Perustetaan Sarjakuvantekijät r.y. ja lähdetään hakemaan osuutta Kopios-ton korvauksista. Tarmo Koivisto saa 10-vuotisen apurahan ja monet muut lyhyempiä projektiapurahoja - tilanne,

josta edellisellä vuosikymmenellä ei uskallettu uneksia-kaan!

Sarjakuva on myös salonkikelpoinen tutkimuskohde. Pekka A. Manninen jopa väittelee tohto-

© JUKKA TILSA

riksi teoksellaan Vastarinnan välineistö, Ilpo Lagerstedt analysoi supersankareita teoksessaan Supersankarit, Merja Heikkinen kirjoittaa Sillä välin toisaalla... ja Kuvien taitajat ja Juha Herkman toimittaa Ruutujen välissä -antologian sekä kirjoittaa tutkimuksen Sarjakuvan

kieli ja mieli. Scott McCloudin Understanding comics suomennetaan. Joka kodin perusteos 70-luvulta - Kaukorannan ja Kemppisen Sarjakuvat - saa siis arvoistaan seuraa. Jokisen ja Pulkkinen Suomalaisen sarjakuvan ensyklopedia on kiitettävän kattava hakuteos ja Valiosarjojen Sarjakuvan vuosikirja 1 - 1995 kunnianhimoinen, joskin toistaiseksi seuraajatta jäänyt virstanpylväs. Sarjakuvantekijät -antologia pyrkii Grafian luettelon sarjakuvavastineeksi, yhteisportfolioksi.

KOTONA JA MAAILMALLA

Sarjakuvan maailmat ja Ruututarha -antologiatkin saavat perillisiä - Juhani Tolvasen ja Petri Kemppisen Sarjakuva,

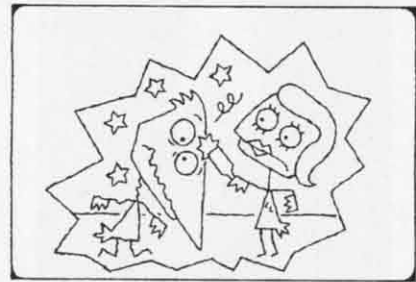

rakastettuni esittelee toimittajiensa suosikkeja ulkomailta. Yhteispuhjoismainen Gare du Nord -antologia puolestaan esittelee oheisnäyttelyineen pohjolan piirtäjiä Angoulêmeissa. Näyttelytoiminta on muutenkin vilkasta, Suomea kiertävät niin B.D.FIN kuin Ruutujen aika -näyttelykin ja Kaapelitehtaalle pystytetään rahoitusjärjestelyiltään ikimuistoinen Ruututehtaan sankarit. Turussa perustetaan maamme ensimmäi-

© KALTSU KALLIO

© TOMI RIIONHEIMO

Tyttö kiittää, päätä taputtaa: "Et saa siittää, ala laputtaa!"

nen sarjakuvabaari Cosmic Comic Café vaihtuvine näyttelyineen. Muutenkin sarjakuvaoriginaaleja on helppo saada näytteille - vaikkei yleisö niitä ostakaan.

MEILLÄ JA MUUALLA

Perinteisen sarjakuvan kriisin väreet tuntuvat meilläkin - tosin tuntuvasti heikompina. Sarjakuva maailmalla on hakenut uusia ilmenemismuotoja ja välillä ollaan jopa koomisessa tilanteessa. Kun ranskalainen megakustantamo Seuil alkaa kopioida suurimman indiekustantamo L'Associationin julkaisuformaattia, on 48-64 -sivuisen nelivärialparin hegemonia murtunut. Myös amerikkalaisen sarjakuvan kriisi huomataan. Maailmalla vallitseva manga-buumi ei ole vielä yltänyt Suomeen, eikä uusia eurooppalaisiakaan sarjakuvantekijöitä juuri kustan-

© HANS NISSEN

neta. Suomessa valtaa pitävät edelleen vanhat tutut - Tintti, Asterix, Lucky Luke ... Uudet suursuosikit löytyvät sanomalehtisarjojen albumijulkaisuista - Lassi & Leevi, Dilbert, Kamut - ja kotimainen B. Virtanen. Kaikesta pysähtyneisyydestäänkin huolimatta sarjakuvan tila Suomessa on silti terveemmällä pohjalla kuin naapureissa, kaukomaista nyt puhumattakaan. Kun 90-luvun pienkustanteiden kerma - Nissen, Valkeapää, Närhi, Rope, Laitinen, Karjalainen, Pynnönen, Lavonen, Hynninen, Torvinen, Kallio, Björklund, Tikkanen ja ne monet muut - pääsevät isoon levitykseen, on jotain pakko tapahtua. ○